

mabeli olvasók is haszonnal forgathatják. Akárcsak a sorozat tervezett többi köte-

tét, amelyek majd a többi vallás professzorait veszik számba.

Ifj. Barta János

**Varga Zsuzsanna: Az agrárlobbi tündöklése és bukása
az államszocializmus időszakában.**

Budapest, Gondolat Kiadó, 2013. 296 oldal

A szocialista korszakkal kapcsolatban használatos ugyan a lobbi fogalma, anélkül azonban, hogy tisztázódott volna milyen módon értelmezhető ez az angolszász területről átvett fogalom egy teljesen más politikai közegben. Varga Zsuzsanna – a 20. századi magyar agrártörténet jeles kutatója – évek óta foglalkozik a pártállami rendszerben zajló érdekérvényesítési folyamatok feltárásával. Korábbi munkája során a hatalom és az agrártársadalom közötti érdekkonfliktusokat, interakciókat kutatta a Kádár-korszakban. Vizsgálódásai rámutattak arra, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) vezetése – 1956 tanulságai és a vállalt életszínvonal-politika miatt – az 1960-as évek elején kénytelen volt figyelembe venni, tolerálni bizonyos paraszti érdekeket. Abban, hogy ezek a kényszerű és csak átmeneti időre szánt engedmények hosszabb időre fennmaradtak, sőt állandó elemévé váltak a magyar agrárpolitikai gyakorlatnak, nagy szerepet játszott, hogy megjelent egy közvetítő a hatalom és a parasztság között. Ez volt az un. agrárlobbi.

Az agrárlobbi megjelenését általában a korai Kádár-korszakhoz szokás kötni. Varga Zsuzsanna könyvéből kiderül, hogy Nagy Imre első miniszterelnöksége sokkal nagyobb jelentőségű volt e téren, mint ahogy az feltételezhető volt. Egyrészt a lobbi fő követelései már ekkor megfogalmazódtak. Így például az iparral

szembeni hátrányos megkülönböztetés felszámolása, a parasztság életszínvonalának javítása, a hazai adottságoknak megfelelő üzemszervezet kialakítása, a piac részleges rehabilitálása, stb. Másrészt az 1953 decemberében elfogadott mezőgazdaság-fejlesztési program a szovjet mezőgazdaság kritikátlan másolása helyett a magyar adottságok figyelembe vételével vázolta fel a kibontakozás útját. A megvalósításra már nem maradt kellő idő, de a program kidolgozásában résztvevő politikusok és szakemberek Nagy Imre menesztése után sem tagadták meg az új szakasz agrárpolitikáját. Nagyrészt ez magyarázza, hogy az agrárlobbi történetében 1956 nem jelentett igazi törést, amit jelez, hogy 1957 közepén nyilvánosságra hozták és a pártvezetéssel is elfogadtatták programjukat. Varga Zsuzsanna több interjúalánya is megerősítette, hogy az agrárlobbi az egész Kádár-korszakban úgy tekintett az 1957-es Agrárpolitikai Tézisekre, mint hivatalos, érvényben lévő agrárpolitikai programra.

A következő fejezetben szerző azt követi nyomon, hogy hogyan sikerült megvédeni a programot a Dögei Imre földművelésügyi miniszter körül csoportosuló dogmatikusok támadásaitól. Az agrárlobbi két központi személyiségének Fehér Lajos és Erdei Ferenc számított. A Fehér által betöltött pozíciók egyértelművé tették, hogy a párt legszűkebb

döntéshozó körének tagjává vált. 1957 elejétől ő vezette a KB Mezőgazdasági Osztályát, 1959–1962 között ő volt a mezőgazdaságért felelős KB-titkár, 1962 és 1974 között pedig a Minisztertanács elnökhelyetteseként felügyelte ezt a területet. Erdei 1956 után formális politikai tisztséget nem töltött be, kutatóintézeti igazgatóként és az MTA főtitkáráként mégis segítette a döntés-előkészítési és döntéshozatali munkát. A vezetése alatt álló kutatóintézet (MTA Mezőgazdasági Üzemtani Intézete, későbbi nevén az MTA Agrárgazdasági Kutató Intézete) lett Fehér Lajos háttérintézménye.. A szerző Erdei lobbi-tevékenységének két fontos dimenzióját emeli ki: egyrészt a közvetítő szerepet, amit betöltött az agrárium helyi szereplői (gazdasági vezetők és funkcionáriusok), valamint a döntéshozó pozícióban lévő Fehér Lajos között, másrészt azt, hogy nem maradt meg a gyakorlatban felmerülő problémák jelzésénél, hanem javaslatokat tett, s ezeket szakmai érvanyaggal, s egyre gyakrabban nyugati példákkal támasztotta alá. Fontos újdonsága a könyvnek, hogy rámutat: az agrárpolitikában a nyugati nyitás igen korán, már az 1960-as évek elején megkezdődött.

Az 1960-as évtized első felében szilárdult meg az a hálózat, amelynek keretében az ágazat érdekeit képviselő személyek bekerültek az Országos Tervhivatalba, az Országos Anyag- és Árhivatalba, a Pénzügyminisztériumba, a Magyar Nemzeti Bankba, a Külkereskedelmi Minisztériumba, stb. Ennek a hálózatnak a nívója és ereje abban rejlett, hogy horizontálisan átjárhatóvá tette a vertikálisan felépülő pártállami rendszert. A horizontális kapcsolati hálónak a fenntartása érdekében Fehér Lajos több formális és informális testületet is létrehozott. Ezek feltárása során Varga Zsuzsanna nagymértékben támaszkodott Fehér La-

jos miniszterelnök-helyettesi irataira. Közöttük bukkant rá annak az informális testületnek, az ún. Koordinációs bizottságnak az anyagára, ahol az agrárlobbi tagjai minden fontos kérdésben egyezteték álláspontjaikat és megállapodtak a teendőikben. A résztvevők listája révén tudta rekonstruálni szerző azoknak a személyeknek a kapcsolati hálóját, akik az állami apparátusba beépülve segítették az agrárérdekek érvényesülését.

A hálózat másik fontos jellegzetességének tekinthető, hogy a Varga Zsuzsanna által „összekötőknek” nevezett személyek (Keserű János, Csizmadia Ernő, Fekete Ferenc, Dimény Imre, Romány Pál, stb.) révén a lobbi intenzív kapcsolatokat épített ki a tudományos kutatás, az oktatás és a média irányába. A Magyar Rádió Archívumában folytatott kutatásai nyomán szerző számos érdekes példával bizonyítja, hogy az agrárlobbi milyen nagy figyelmet szentelt ennek a meghatározó közvélemény-formáló fórumnak.

Harmadik sajátosságként azt hangsúlyozza a szerző, hogy a lobbi országos vezetői és a helyi gazdasági vezetők között mindvégig intenzív információ- és tapasztalatcsere folyt. E téren Erdei Ferenc és Fehér Lajos mellett Losonczy Pál, valamint Dobi István is fontos szerepet töltött be. Eltérő múltjuk miatt más-más csoportokhoz teremtettek összeköttetést. Meg tudták szólítani a parasztpárti, vagy éppen kiscgazda háttérű szövetkezeti és állami gazdasági vezetőket, mint ahogy a járási és megyei apparátus különböző posztjaira került népi kollégistákat is, de szót értettek az egykori szegényparaszti, „mezítlásos” tsz-ek elnökeivel is.

E párbeszéd intézményesítésének feltételei 1967-ben a termelőszövetkezeti érdekképviseleti szervezet kiépítésével teremtődtek meg. Ez tetőzte be a lobbi 1965 óta tartó sikersorozatát, amelynek során lényegében az összes fontos célki-

tűzésüket meg tudták valósítani (árrendezés, hitelelengedés, a paraszti nyugdíj és társadalombiztosítás színvonalának emelése, a kolhoz-modelltől eltérő tsz-rendszer legalizálása, a FAO-tagság megújítása, a MÉM létrehozása).

Az 1970-es évek elején azonban a gazdasági reform megítélése a szocialista táboron belül egyre kedvezőtlenebbé vált. Ennek hatására a hazai dogmatikus erők felbátorodtak, támadásaik célpontjába az agrárágazat, s vele együtt az agrárlobbi került. A személyi következmények közismertek: Fehér Lajos, Dimény Imre, s fő szövetségesük, Nyers Rezső menesztése. Kevésbé ismert viszont, hogy az agrárlobbi helyi képviselői, többnyire vállalkozó szellemű, az újra nyitott tsz-vezetők ellen tömegesen indultak bírósági eljárások gazdasági vádakkal. A Kádár-korszakkal foglalkozó munkák legfeljebb egy-egy utalással érintették ezt a koncepciós jellegű persorozatot. Varga Zsuzsanna kutatásaiból viszont megtudjuk, hogy az 1970-es évek első felében több mint ezer termelőszövetkezeti vezető ellen indult büntetőeljárás, ami azt jelenti, hogy e vezetői gárda 10–15%-a érintett volt. E bírósági eljárások esetében felnagyítottak valamilyen általánosan folytatott, ám a hatalomban lévő konzervatív erők felfogásával nem egyező tevékenységet, kiemelték néhány vezetőt, akik ezt a gyakorlatot folytatták, s velük kívántak példát statuálni, velük félemlítették meg a többieket. Valójában tehát azokat büntetették, akik hatékony gazdálkodásra, a piaci követelmények figyelembe vételére törekedtek. E kampány visszasságát jól mutatja, hogy ép-

pen akkor került sor rá, amikor az első olajválság következtében minden korábbinál nagyobb szükség lett volna arra a rugalmas alkalmazkodásra, amit a termelőszövetkezetek képviseltek.

Az agrárlobbi bukását azonban a szerző mégsem ehhez az időszakhoz köti. Úgy érvel, hogy a lobbizás pozíciójának meggyengülése az 1980-as évek közepén kezdett megmutatkozni. Az adósságszolgálatból az agrárágazatra nehezítő terhek, valamint a fokozódó elvonások közepette új alapokra kellett volna helyezni a tsz-ek gazdálkodását. A kidolgozott reformjavaslatok (pl. a földforgalom szabaddá tételére, a veszteséges tsz-ek felszámolására, családi vállalkozások engedélyezésére, stb.) a valós tulajdonosi érdekeltség megteremtését célozták. Ezek megvalósításához több évtizedes ideológiai tabuktól kellett volna elszakadni. A lobbizás azonban ekkor már nem tudta megszerezni a legfelső szintű politikai támogatást.

Varga Zsuzsanna könyve úttörő jellegű vállalkozás, amely nemcsak az agrártörténettel foglalkozók érdeklődésére tarthat igényt. A pártállami rendszeren belül zajló lobbizás kulisszatitkai sokat elárulnak a hatalomgyakorlás finomszerkezetének változásairól, csakúgy, mint a szocialista reformok lehetőségeinek végső korlátairól. Ugyancsak fontos tanulságokkal szolgál a kötet a „vasfüggönyön” átnyúló tudományos és üzleti kapcsolatokról, s közvetve arról is, hogy milyen kitérési lehetőségei adódtak a Kelet és Nyugat kettős erőterében elhelyezkedő kis országunknak a huszadik század második felében.

Pallai László